

פרשת וישלח שנת תשפ"א

1. האם מלאכים יודעים מחשבות שבלב אדם? ומדוע שלח יעקב דווקא מלאכים לעשיו?
2. איך אנו אומרים בליל שבת שלום עליכם בשבת למלאכים הרי בזמננו המלאכים בכלל לא מלוין אותנו?
3. איך היה מותר ליעקב לשלוח מתנות לעשיו הרי עובר על איסור לא תחונם?
4. מדוע לא שלח יעקב עבדים דורון לעשיו הרי שלח לומר לו שיש לו גם עבדים?
5. איזה היתר היה ליעקב לסכן עצמו בעבור ממון?
6. איך היה מותר ליעקב לומר על עשיו הרשע שהוא כפני אלוקים זה שקר ובזיון כלפי מעלה?
7. מדוע לא תיקנו לאכול גיד הנשה זכר לנס שנעשה ליעקב?
8. מדוע ציוו בני יעקב את שכם שימולו עצמם לפני שהרגו אותם האם הייתה להם מטרה בזה?
9. האם מותר לאדם לומר שיש לו יותר ממה שמגיע לו?
10. האם מותר להיות שדכן לזווג עכו"ם? הוכח מפרשת השבוע!
11. איך הכניס רבי חנינא בן דוסא את עצמו למקום סכנה הרי יש בזה איסור?
12. איך אמרינן בזמננו שלום עליכם בשבת למלאכים הרי בזמננו המלאכים אין מלוין אותנו מבית הכנסת לבית?
13. איך אומרים צאתכם לשלום בליל שבת וכי מגרשים אנו את המלאכים?

ניתן לקבל את העלון בכל שבוע בווצאפ בפנייה לטלפון מספר: 052-8144488

בבית הכנסת "קול אליה" רחוב קרית יערים 32 גבעת זאב

זמני התפילה ימות החול לשבוע הקרוב לפי שעון חורף

תפילת שחרית: 6.05 הודו

תפילת מנחה וערבית מנין ראשון: 16.30

שיעור יומי מרתק: 19.00

תפילת ערבית מנין שני: 20.00

בית הכנסת "קול - אליה"

רחוב קרית יערים 32 גבעת זאב

חושב את עצמך חכם? רוצה לחשוב בצורה קצת אחרת? מעוניין להכניס לעצמך קצת תבילנים לנשמה? חושב שאתה מכיר טוב את פרשת השבוע ומחפש אתגרים חדשים? הנך מוזמן להצטרף אלינו לשעה של קורת רוח לנפש ולנשמה בסדרת שיעורים חדשה בפרשת השבוע בעיון ואקטואליה לחיי היום יום.

מאת הרב **יוסף ויצמן**

השיעור יתקיים בכל שבת קודש בשעה 15.00
תפילת מנחה מיד לאחר השיעור בשעה 16.00

האם מלאכים יודעים מחשבות שבלב אדם ומדוע שלח יעקב דווקא מלאכים לעשיו?

"וישלח יעקב מלאכים" (ל"ב ד) ומבאר רש"י מלאכים ממש.

הנה האור החיים הקדוש הקשה למה ישתמש במשרתי עליון ללא צורך כי יכול עשות הדבר על ידי משרתי אדם גם בני איש. וכן בהשלי"ה בפרשת וישלח (תורה אור) הקשה היאך נשתמש יעקב בחנם לשלוח מלאכי השרת, והיה יכול לשלוח בני אדם, הלא אסור להשתמש במאן דתני ומתני וכו'.

וחשבתי להסביר שאם נאמר שמלאכים יודעים מחשבות אדם, אפשר דלכן שלח יעקב דווקא מלאכים ממש, ולא שלוחי בשר ודם, משום שהמלאכים יכולים לבחון ולדעת את כוונותיו של עשיו, לכן שלח דווקא מלאכים.

ושמחתי לראות שהספורנו בפרשה כתב "וישלח יעקב מלאכים" - לדעת מה בלב אחיו לדעה מה יעשה לו.

הנה על עצם הדבר שמלאכים יודעים מחשבות אדם אינו מוסכם ככל: דהנה נאמר בגמרא במסכת שבת (דף י"ב ע"ב) אמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי.

והקשו התוספות (שם): וז"ל ותימה דאפילו מחשבה שבלב כל אדם יודעים, ולשון ארמי אין יודעים, חזינן דסבירא להו דמלאכים יודעים מחשבות שבלב.

ובהגהות יעב"ץ על מסכת שבת (דף י"ב ע"ב) הקשה על התוס' וז"ל מנא להו הא? והנה כתוב בראשית (י"ח ט) "ויאמרו אליו איזה שרה אשתך", הרי שלא ידעו אפילו מה שנראה בחוש, כל שכן מחשבה שבלב, ולענ"ד פשוט אין יודע מחשבות אדם כי אם השם לבדו.

וכן החיד"א בפתח עינים על מסכת סנהדרין (דף יט ע"א) כתב שדברי התוס' תמוהים: שמהכתובים נראה שאינם יודעים מחשבות, וכל שלא ידענו מהיכא פשיטא להו להתוס' הכי נקטינן כמשמעות הכתובים, וכמו שכתוב דברי הימים (ב' פרק ו פסוק ל): "כי אתה לבדך ידעת את לבב כל בני האדם".

וכן האליה רבה (סימן ק"א ס"ק ח) הקשה על דברי התוס' וז"ל ולא פירשו מנין להם זה דמלאכים יודעים מחשבות שבלב, ובמעדני מלך על מסכת ברכות (פ"ב ס"ב אות ז) פירש כי היודע ברוח הקודש מכיר מה שבלבו של אדם, כמו שמצינו ברבקה (בראשית כז מא) "ויאמר עשו בלבנו", והמתנבא על ידי מלאך גדול ממנו, אם כן המלאך כל שכן שיודע

מחשבות, אך קשה מה שאמר שלמה המלך (מלכים א' ח' ל"ט) אתה לבדך ידעת את לבב האדם, וכן בירמיה (י"ז ט) עקב הלב מי ידענו אני ה' חוקר לב.

וכן בשפת אמת במסכת שבת (דף יב ע"ב) הקשה: וז"ל מיהו בחסרון ידיעתי לא ידעתי מנא ליה לתוספות וסייעתם בפשיטות, דמלאכי השרת יודעים מחשבות בני אדם, וכמדומה לי שבזוהר כתוב בכמה דוכתי דלא ידעו אלא מה דאיתמסר להו למינדע, אם כן י"ל שגם מחשבות בני אדם אינם יודעים, וכך כתב בזוהר הקדוש פרשת וירא לגבי הפסוק "איה שרה אשתך", ואולי סבירא להו לתוספות דדוקא בהאי עלמא אמר דלא ידעו אבל כשהם למעלה יודעין, אבל לפע"ד אף אם יהיה מקומות להוכיח דמלאכים יודעין מחשבות בני אדם, מכל מקום אפשר דיש מלאכים מיוחדין להכניס תפלות בני אדם לפני הקב"ה והם אינם יודעין מחשבות אלא הדיבור ולכך צריך להוציא דברי תפלה מפיו דוקא כדכתיב עוף השמים יוליך את הקול, אם כן נראה דיש לקול מלאכים מיוחדין וכן לדיבור.

הנועם אלימלך בפרשת בהעלותך כתב דאפשר לומר דבאמת אין המלאכים יודעין מחשבה שבלב רק באופן זה, דהנה המלאכים הממונים על התפלה הם מעלין את תפלת ישראל לפני הקב"ה ועושים עטרה על ראשו והם צריכין להבחין בין תפלה כשרה וצלולה ובין תפלה הנמצא בה מחשבת פסול חלילה, כי תפלה זו לא תעלה לריח ניחוח לדי' ולכאורה לדברי האומר דאין יודעין מחשבה שבלב איך יודעין להבחין, אלא שזה נתן להם השם יתברך שיריחו בהתפלות.

ובשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן מ) כתב בשם ספר פורת יוסף בפרשת וירא שיש חילוק בין המלאכים הנקראים מלאכי השרת ובין שאר מלאכים כי אותן המשרתים פני השכינה והם נקראים מלאכי שרת אלו יודעים אפילו מה שבלב אדם אפילו המחשבה, אבל שאר מלאכים אינם יודעים מאומה רק לאותו דבר שנשתלחו אבל לא דבר אחר כלל.

איכא עוד כמה תרוצים מדוע שלח יעקב דווקא מלאכים ולא שלוחי בשר ודם

אור החיים בפרשה מתרץ: כי לצד היותם לפניו, דן כי הורשה להשתמש בהם לאשר יצטרך להם בדבר שאין יכול עשות על ידי בני אדם, ואמר כי הוצרך להם לצד שהשליחות הוא אל עשו והוא אדם גדול כידוע לפי דבריהם במדרש בבראשית רבה (פרשה ע"ה) ושליחות אחרים אפשר שלא יחשיב אותם להשיבם.

עוד מתרץ האור החיים: אפשר שיקדים להכותם מבלי השב ויבא על יעקב כאשר ידאה הנשר מה שאין כן המלאכים, גם באמצעות שליחותם יפחד ורהב לבבו בראותו צבא השמים וכאומרם ז"ל מהם לבושי אש ורוכבי סוסים וכו' שבזה ירא לבל עשות רע.

הישמח משה מתרץ: מכיוון שיעקב רצה שלא יתעכב השלוחים, לכן שלח מלאכים שהם הולכים מהר הרבה יותר מבני אדם.

הגדולת מרדכי מתרץ: על פי מה שנאמר במשנה במסכת אבות (פרק א' משנה ו) הרחק משכן רע, כי אדם רע יכול להשפיע על השני, אם כן יעקב פיחד לשלוח שלוחי בשר ואדם לעשיו, משום שפיחד שישפיע עליהם עם הרשעות שלו.

* * * *

איך אנו אומרים בליל שבת שלום עליכם בשבת למלאכים הרי בזמננו המלאכים בכלל לא מלוין אותנו?

ומקשים שו"ת דברי יציב (או"ח סימן כקג) ובשו"ת שבט הלוי (חלק א' סימן רה) ובשו"ת שלמת חיים (סימן יא): מדוע נוהגים בזמננו לומר

שלום עליכם למלאכים כשחוזרים מבית הכנסת בליל שבת, הרי המקור שאנו אומרים שלום עליכם הוא על פי מה שנאמר בגמרא במסכת שבת (דף קיט ע"ב) תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו וכו' אם כן בזמננו שאין מלוין מדוע אומרים את זה?

ובמנהגי החתם סופר (סימן פ"ה ס"ק ו) מובא שהחתם סופר לא היה אומר שלום עליכם בליל שבת, ומסתמא הטעם הוא כמו שהתכבדו מכובדים לא נהגו לאמר בזמננו, כיון דאין המלאכים מלוים, וכן כתבו בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן קכג) וכן בשו"ת שבט הלוי (חלק א סימן רה): מכל מקום על מנהג העולם קשה כיצד אנו אומרים שלום עליכם בליל שבת?

ויש על כך כמה תרוצים:

ובשו"ת דברי יציב (אורח חיים סימן קכג) מתרץ: יתכן דלשבת באים נטורי ליה מלאכים אחרים שגבוהים במדרגתם מאלו דימות החול, וכן אנו אומרים להם שלום עליכם. ובשו"ת שלמת חיים סימן י"א ועיי"ש שדן אם בשבת אומרים התכבדו מכובדים אף בזמננו.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק א' סימן רה) כותב ומכל מקום בשעת התפלה אף אנו זוכים לכך, ולפי זה מובן המנהג שלנו לומר שלום עליכם בליל שבת כשחוזרין מבית הכנסת.

* * * *

איך היה מותר ליעקב לשלוח מתנות לעשיו הרי עובר על איסור לא תחונם?

"ויקח מן הבא בידו מנחה לעשיו" (לב טו)

והקשו היערות דבש בפרשה (דרוש ד) וכן בדרך שיחה: איך היה מותר ליעקב לשלוח מתנות לעשיו, והרי קימ"ל בגמרא במסכת עבודה זרה (דף כ ע"א) שאסור לתת מתנה לעכו"ם דכתוב לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם?.

ויש על כך כמה תרוצים:

וביערות דבש מתרץ: על פי מה שכתבו התוספות במסכת עירובין (דף סד ע"ב) שבעכו"ם המכירו מותר, שהוא בטוח שעל ידי המתנה יעשה לו העכו"ם לפעמים טובות, ואין זה כמתנה אלא כמכירה, לפי הנ"ל אתי שפיר שהיה מותר לשלוח מתנות לעשיו כיון דכל המטרה שלא ירע לו.

עוד כתב ביערות דבש שעשיו לא רצה לקחת את המתנות מאחר והוא חשב שיעקב נותן לו המתנות, משום שרוצה תמורת זה טובת הנאה. עוד מתרץ היערות דבש: על פי מה שכתבו התוספות במסכת עירובין (דף סד ע"ב) דאפילו מתנה ממש, הא דאסור ליתן לעכו"ם היינו דוקא בעכו"ם עני שאין לו מה יאכל ובמתנה זו הוא מחייהו, לכן אסור, אבל בעכו"ם עשיר שבלא זו המתנה יש לו הרבה שרי, ולפי זה אתי שפיר שהרי עשיו היה עשיר גדל לכן היה מותר לתת לו מתנה.

עוד נראה לומר: על מה שנאמר בגמרא במסכת קדושין (דף יח ע"א) דעשיו דין ישראל מותר, ולא מצינו באף מקום שיהיה אסור לתת מתנה למומר, שהרי סוף סוף רק לבן נח אסור לתת מתנה. ואולם יש לדחות זאת על פי מה שכתבו האחרונים הישמח משה בפרשת תולדות על הפסוק ויאמר יעקב ס"ק ה', וכן בשו"ת דברי יציב (ח"ז סימן קי"ב) שעשיו היה לו דין בן נח, ואף על פי שבגמרא במסכת קדושין (דף יח ע"א) נאמר על עשיו שהוא נחשב ישראל מומר, זה רק לפי הו"א, ואולם למסקנת הגמרא דעכו"ם נמי יורש, עשיו בן נח היה, אם כן אי אפשר לתרץ כך.

עוד נראה לתרץ: מכיון שהיה במצב של פיקוח נפש, שהיה ירא מעשיו לכן היה מותר לתת לו מתנות לפייסו.

* * * *

מדוע לא שלח יעקב עבדים דורון לעשיו הרי שלח לומר לו שיש לו גם עבדים?

"ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצוא חן בעיניך" (לב ו).

הנה בספר "מעשי ה'" בפרשה הקשה: מדוע לא שלח יעקב לעשיו בדורון גם עבדים מאחר ששלח לו לומר "ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצוא חן בעיניך"?

ומתרץ: על פי מה שכתוב "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשיו אחיו" הראשונים התקשו מה הכוונה מן הבא בידו, והסביר שלכן נאמר מן הבא בידו, שהתורה בא להסביר לנו שעבדים ושפחות לא היה בא בידו לתתם שהיו תחת כנפי השכינה ואין לו רשות לתתם לעובד עבודת אלילים. ולפי זה הוא מסביר דבר נפלא: במה שנאמר "ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו" כי היה לו לומר מעבדך יעקב מנחה היא שלוחה לאדוני לעשו, אבל נראה שיעקב נתיירא שלא יחזיק בעבד מוליך המנחה, שיחשוב שגם העבד בכלל המנחה, ולכך ציוה להם שאם עשו ישאל למי אתה, ששייב לעבדך ליעקב, כלומר אין אני מכלל המנחה, אבל המנחה היא שלוחה לך, לא אני בעצמי, ולכך ג"כ הוצרך יעקב לדקדק ולומר, אם יאמר לכם למי אתה ומי אלה לפניך, שיזהרו ולא יאמרו מנחה היא שלוחה, שאם כן יובן שגם העבד בכלל המנחה, אבל על השאלה שלו למי אתה, ישיבו לעבדך ליעקב, ועל שאלתו מי אלה לפניך, ישיבו מנחה היא שלוחה.

וכן המשך חכמה כתב על הפסוק "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשיו" נראה פירושו על פי התוספתא במסכת עבודה זרה (פרק ד א) המוכר עבדו לגויים וכו' שמא יצא לרשות שאינה רשות. פירוש, שאינו רשאי למכרו לעובד כוכבים, שמא יצא לעבודה זרה, ובזה אין רשות לרבו עליו לעשותו גוי, ולכן אמר שמכל אשר לו "צאן ועבד" לא נתן לו העבדים, שעל זה אין רשות לו עליהם להפקיעם מיהדות וממצוות להיותם עובדי עבודת כוכבים, וזה שאמר "מן הבא בידו", ואין ידו אלא רשות כמו שאומרת הגמרא במסכת בבא מציעא (דף נו ע"ב), וכן כתב הגאון רבינו אלחנן וסרמן זצ"ל בקובץ מאמרים ואגרות (עמוד ע"ד).

ובכלי יקר כתב על הפסוק ויקח מן הבא בידו דוקא הבהמות שהם בידו וברשותו שלח לו מנחה אבל לא הרועים לפי שנתגירו ונשתחררו ואינם בידו של יעקב. לכך נאמר כי ישאלך עשו למי אתה ולמי אלה לפניך, כי אולי יחשוב שאני שולח לו מנחה הבהמות עם הרועים, ואמרת לעבדך ליעקב וזה תשובה על שאלת למי אתה לומר הרועים אינם לך, זולת המנחה שלוחה לאדוני.

* * * *

איזה היתר היה ליעקב לסכן עצמו בעבור ממון?

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עימו עד עלות השחר" (לב כה).

אומרת הגמרא במסכת חולין (דף צא ע"א): אמר רבי אלעזר שנשתייר על פניו קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממון יותר מגופם, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.

הנה בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן רפ"ד ס"ק ג) הקשה איך מסר נפשו מקשה איך יכול להיות שהשמן שמצאו בנס חנוכה זה מהפכים שיעקב חזר לקחתם כמבואר בספרים עין ברכת שמואל (סוף פרשת מקץ בד"ה ואגב) לכאורה כיון שיעקב העמיד עצמו בסכנה ונשאר לבדו, וכמבואר במדרש שלכך נאסר גיד הנשה, והובא בבעלי התוספות בפרשת וישלח (בראשית לב ל"ג) אם כן היאך מזה נהיה להנס הנורא של חנוכה.

ומתוך: שאדרבא זה מדריגה, כמחז"ל לצדיקים ממון חביב עליהן מגופן שלא פושטין ידיהן בגזל, והוא כדי שלא לבוא ח"ו לגזל, שלפי שיטת הרמ"א הוא ביהרג ואל יעבור.

* * * *

איך היה מותר ליעקב לומר על עשיו הרשע שהוא כפני אלוקים זה שקר ובזיון כלפי מעלה?

"ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלוהים ותרצני" (לג י).

והקשו הספורנו, והכלי יקר, והחיד"א (פני דוד): איך היה מותר ליעקב לומר על עשיו הרשע שפניו כפני אלוקים זה שקר וגם בזיון כלפי מעלה?.

ויש על כך כמה תרוצים:

א. בגמרא במסכת סוטה (דף מא ע"ב) יליף מכאן ר' שמעון בן לקיש מקור להא דדרש ר' יהודה בר מערבא, ואיתימא ר' שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, אבל רבי לוי פליג עליו וברש"י (שם) דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים, וברש"י בפרשה דאמר רבי לוי משל של יעקב ועשו, למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבריו והכיר בו שמבקש להורגו, אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך, אמר ידע ליה מלכא, מיסתפי ולא קטיל ליה.

וכתב המהרש"א (שם במסכת סוטה) הרי ודאי שלרבי לוי נמי הא דהחניף יעקב לעשו במנחה ששלח לו ובשאר חניפות כדי שיתפייס, אלא דכוונתו שלא החניף לו בדבר שאינו אמת אלא לאיים עליו הזכיר לו שרגיל הוא במלאכים והוא בעצמו המשל הזה שמשבח התבשיל אינו אלא משום לאיים עליו וכן פירש"י בחומש לדברי ר' לוי וז"ל כי כדאי והגון כו' והן חשובין לי כראיית פני המלאך כו' ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתירא ממנו ראה המלאך וניצול כו' עכ"ל ומיהו מה שפירש"י שם כדי כו' ראה מלאכים וניצול כו' טפי נראה כפירש"י בשמעתין לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל במלאכים עכ"ל והוא דומה ממש אל המשל להודיע לשונאו שיש לו עוזרים.

החזקוני, הספורנו, והכלי יקר תרצו: שכונות כונות יעקב היה לומר כמו שהרואה פני אלהים שלוש פעמים בשנה כתיב (שמות כג ט"ו) ולא יראו פני ריקם, כי צריך להביא עולות ראייה, כך אין אני חפץ לראות פניך ריקם על כן אני מבקש שתקבל מנחתי.

האלשיך הקדוש מתרץ: ראויה מנחתי אליך כי על כן ראיתי פניך ונבהלתי ממך פן אמות בידך כמי שרואה פני אלהים, כלומר כיום המות שאין אדם מת עד ראות פני אלהים, ומאז אינו ניצול ממנו כמו שנאמר שמות ל"ג כי לא יראני האדם וחי, ועם כל זה נהפכת לי ותרצני.

החיד"א בספרו פני דוד בשם הרב מהר"ר יונתן מתרץ: כמו דקימ"ל דאסור להסתכל בקשת ולבנה ונשיאות כפים של הכהן וכיוצא וגם אסור להסתכל בפני אדם רשע, וזה שאמר ראיתי פניך כראות פני אלהים דאסור להסתכל בקשת וכיוצא וכן אסור להסתכל בפניך שאתה רשע והשוויי הוא דאסור להסתכל אלא ראייה קלה אמנם הא כדאית' והא כדאיתא זה שלא ליהנות מהקדושה כ"י. ולהסתכל בפני רשע שלא יומשך מהסט"א.

ובאגרא דכלה מתרץ: רצ"ל מה שאתה רואה שאני מסתכל בפניך, הלא אסור להסתכל בפני אדם, הוא כראות פני אלקים, כי השכינה עברה לפני יעקב כמו שדרשו על והוא עבר לפניכם, על כן מה שהיה נראה לעין שיעקב מסתכל בפניו, הוא לא היה רק שראה פני אלקים ההולך לפניו, ויתפרש כראות כ"ף הזמן, רצ"ל אני רואה פני השכינה אז אני רשאי להסתכל בפניך, כי איני רואה אותך רק את השכינה.

* * * *

מדוע לא תיקנו לאכול גיד הנשה זכר לנס שנעשה ליעקב?

"על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" (לב ג).

ישנם כמה וכמה טעמים מדוע אסרה התורה לאכול גיד הנשה.

החינוך כתב: כדי שתהיה רמז לישראל שאף על פי שישבלו צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר, ובזכרם תמיד ענין זה על יד המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם, ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא וזרעו

ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער, כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו.

הדעת זקנים לבעלי התוספות אומר: כלומר לזכרון הנס שנוצל יעקב מן המלאך שלא נגע אלא בכף ירכו ולא הרגו.

עוד אומר הדעת זקנים לבעלי התוספות על שם שהוזק קבלו עליהם בניו שלא יאכלו מגיד הנשה, משל לאדם שחש בראשו תמיד ומקבל עליו שלא לאכול עוד מן הראש כדי שיהיה לו רפואה.

ועוד: על כן על שלא עשו בני יעקב כהוגן שהניחוהו ללכת לבדו ולא עשו לו לוויה והוזק על ידם בגיד הנשה אסר הקדוש ברוך הוא עליהם גיד הנשה כדי שיהיו זריזים בלוייה ולא יענשו פעם אחרת ברישול לוויה, ולכך הוזהר ללות את יוסף בנו כאשר שלחו אל אחיו ולא נענשו שניהם. וכן כתב החזקוני ז"ל: כלומר בדין הוא שיש לקנוס ולענוש בני ישראל מאכילת גיד הנשה שהניחו את אביהם הולך יחידי כדכתיב ויותר יעקב לבדו. והן היו גבורים והיה להם להמתין אביהם ולסייעו אם יצטרך והם לא עשו לו לוויה והוזק על ידם ומכאן ואילך יהיה להם לזכר ויהיו זריזים במצות לוויה ולכך לוויה יעקב את יוסף.

הספורנו כתב: כדי שיהיה ההיזק אשר הורה בנגיעת כף הירך היזק בדבר בלתי נחשב אצלנו.

ואילו האור החיים הקדוש כתב: לצד שנזדעזע הגיד ממקור הקדושה ושלט בו הקליפה בחינה זו בכל מקום שהיא נטמאה ואסרה הבורא כי הוא היודע, ותמצא סוד בזה כי גיד זה אין בו טעם והוא סימן לבחינת הקליפה כי אין בה טעם כיון שנעקרה קדושה ממנו. ואולם יש להקשות: לפי הטעם דהויא זכר לנס, מדוע לא ציותה התורה לאכול את גיד הנשה זכר לנס שקרה עם הגיד הנשה כמו שבפסח יש לאכול מצה זכר לנס שקרא למצה, ומדוע ציותה התורה לא לאכול את גיד הנשה, היה צריך להיות הצווי להיפך לאכול כדי לזכור את הנס?!

ויש על כך כמה תרוצים:

אפשר לומר: אם יהא מצוה לאכול אז יהא זכרון רק בשעת אכילה אבל שלא לאכול זוכרין כל הזמן דכל רגע מקיים הלאו כשאינו אוכל א"כ זוכרין הנס תמיד.

עוד אפשר לומר: אם יהא המצוה לאכול גיד הנשה יהא מאוד קשה לקיימו דנהוג רק בבהמה ולא בעוף א"כ יצטרך כל אחד לשחוט בהמה שלם כדי לאכול כזית מן הגיד ובקושי אפשר לאכול מזה שתי אנשים ורק מי שיכול להשיג בהמה יכול לקיים המצוה אם כן שוב אין הנס זכור תמיד, משא"כ כשיש לאו כל אחד יכול לקיים המצוה וזוכרין תמיד הנס.

ועוד: אם יהא מצוה לאכול אז על כרחך שיהיה זמן מתי לאכול, דאי אפשר לומר דיש מצוה לאכול כל יום גיד הנשה על כרחך התורה יקבע זמן, וא"כ יהא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות והתורה רצה שגם הנשים יזכרו הנס, על כן יש לאו, ועל לאו נשים מצוות.

ועוד נראה לתרץ שהרי בספר החינוך (מצוה ג) אומר שכל הטעם שאסור לאכול הגיד הנשה הוא כדי שיהיה רמז לישראל שאע"פ שישבלו צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם ושמים ויבוא גואל ויגאלם מיד צר, ובזכרם תמיד ענין זה על יד המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם, הרי שיש חיוב לזכור תמיד הענין של גיד הנשה, וזה רק שייך ע"י איסור בכל עת, ואינו דומה למצות מצה שהוא זכר לגאולת מצרים שהיתה באותה לילה של פסח.

* * * *

מדוע ציוו בני יעקב את שכם שימולו עצמם לפני שהרגו אותם האם הייתה להם מטרה בזה?

"אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר" (לד טו).

והקשו הרמב"ן, הספורנו, ורבי יהונתן איבשיץ בתפארת יהונתן: מדוע ציווי בני יעקב לבני שכם שימולו עצמם לפני שהרגו אותם מה המטרה היתה בזה, וכי לא היה יכולים להרוג אותם בלי שימולו את עצמם?

ויש על כך כמה וכמה תרוצים:

התפארת יהונתן מתרץ: משום דבני יעקב חששו שברגע שהם יהרגו את כל העיר אז כל העולם ירעשו וירצו לנקום ולהרוג את בני יעקב על הריגת עיר שלם, לכן ציווי להם שימולו עצמם ועל ידי המילה נעשו כולם יהודים, ואז לא יעשו כלום משום שכשהורגים יהודים אף אחד לא מתערב ולאף אחד לא איכפת.

ובלב שמחה מתרץ: פירוש את הפסוק בפרשתן "ויבאו על העיר בטח" דהכוונה שהיו רגועים שלא ינקמו בהם האומות את נקמתם מאחר שנימולו והם יהודים כמותם.

ולפי זה נראה לבאר על מה שנאמר בגמרא במסכת גיטין (דף נו ע"ב) על הפסוק "כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן לטבח" ר' יהושע בן לוי אמר זו מילה שניתנה בשמיני, והקשה בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רמ"ה) שאף פעם

לא ראינו שאדם נהרג בברית מילה, ולפי זה נראה דהכוונה שאחר שנימולים ונכנסו לכלל יהודי אינו מפחד אף אחד מלהרוג אותנו דידוע כשהורגים יהודי אף אחד לא מגיב אבל כשיהרגו גוי אחד כל העולם ירעש.

הרמב"ן מבאר על הפסוק (לד י"ג) "ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה" כתב ז"ל כי המרמה היתה באמרם להמול להם כל זכר, כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר, ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כלם נמולים יבואו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את בתם מבית שכם, וזאת עצת כל האחים וברשות אביהם, ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל אנשי העיר.

והספורנו כתב שאלו שימולו בחשבם שלא יקבלו עליהם או שלא יוכלו לפתות אנשי עירם לזה.

הדברי שאלו כותב: שרצו שיתגייירו והם לא מלו עצמם לשם גירות לכן הרגם.

* * * *

האם מותר לאדם לומר שיש לו יותר ממה שמגיע לו?

"קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך".

והמהרש"ל בספרו בים של שלמה על מסכת בבא קמא (פ"ה סימן כ"ג) כתב לא יאמר אדם יש לי יותר ממה שהיה ראוי לי לפי מעשי ושעובדי נגד ה', דאם כן הוא כאומר שהקב"ה ותרן וזה אסור לומר, כמבואר בגמרא במסכת בבא קמא (דף נ ע"א) אלא שיסיים זולת זכות אבות מסיעתו.

אבל המגן אברהם (או"ח סימן קנ"ו) חולק עליו וכותב דמותר לאמרו ואינו כאומר דהקב"ה ותרן, אלא הקב"ה נותן שכר יותר אך שאינו מותר עבירה ומאריך אף.

והקשה בספר גן רוה: לפי שיטת המהרש"ל איך היה מותר ליעקב לומר שקטנתי מכל החסדים.

ומתוך: שהמהרש"ל יסבור כמ"ד במדרש רבה דכונת יעקב לומר שהיא כדאי לכל החסדים, ומה שאמר קטנתי בלשון בתמיה קאמר והכי קאמר ה' האומר עלי שוב לארצך ולמולדתך ואטיבה עמך, וכי קטנתי עכשיו ממה שהיתי קודם שעד עתה עשית עמדי חסדים ואמת כי במקלי עברתי וגוי ועכשיו למה לא תעשה חסד שלא יבא עלי עשיו וכי עכשיו שעם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו ולכן הצילני.

ולפי פירוש רש"י שהכונה שיעקב פחד שכיון שקיבל הרבה טובות אולי נתמעטו זכויותי, אי"כ לא קשה.

* * * *

האם מותר להיות שדכן לזווג עכו"ם?

"ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה" (לה יא).

יש לחקור האם מותר לישראל להיות שדכן של גוים או דילמא אסור, משום דמילד בן לעבודה זרה כמו דאסרינן בגמרא במסכת ע"ז (דף כ"ו ע"א) וכך פסק מרן בשולחן ערוך (יו"ד סימן רנ"ד) שאסור לישראלית להיות מיילדת של גויה מפני שמילדת בן לעבודה זרה.

הנה בשו"ת מהרי"א (יו"ד סימן רל סק"ב) נשאל האם מותר לזווג עכו"ם והשיב וז"ל: מילתא פשיטא דשרי מקל וחומר, שגם לעשות רפואה כדי שהנכרית תתעבר מותר כמבואר בבבא בתרא (יו"ד סימן קנ"ד) שדעת הרשב"א (בח"א סימן ק"כ) דמותר, וכותב שראה את הרמב"ן בעצמו שעשה רפואה לעכו"ם כדי שתתעבר.

ואפילו לשיטות רבינו יונה המובא שם דשלח איגרת לרמב"ן וכתב לו שם תבא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק, ואסר לעשות רפואה לעכו"ם כדי שתתעבר, התם ברפואה דווקא שתתעבר אסור, אבל שידוכין לבד כיון שאינו ברור שתלד או שתתעבר, והרי גם עכו"ם מצווים על לשבת יצרה כמו עבד כמו שמבואר בדברי התוספות במסכת חגיגה (דף ב ע"ב) עיין גליוני הש"ס שם וכן התוס' בגיטין מ"א ע"ב אי"כ מסייעים לו לקיים המצוה, ומכ"ש באופן שהישראל משתכר, ולכן נראה לי שמותר בלא שום פקפוק.

והביא שמצא אחר כך בשו"ת חות יאיר (סימן קפ"ח) ומובא בבאר היטב (יו"ד סימן ב' ס"ק ט"ו) וז"ל: המזווג בגוים אין איסור, ואין לומר, דלא עדיף ממה שאסור להניק ולהוליד, דכאן מי יימר שתוליד והוא גם רחוק ומי לנו גדול יותר מהרמב"ן שעשה לגוים רפואה שתלד כמו שכתב הרשב"א בתשובה, ומכל מקום קבלתי מפי גדולים וזקנים כי המתעסק באלה לא יצא נקי בניו משום שמקדיח תבשילו, ויש רמז לזה במקרא לא תתחתן במ "כי יסיר".

רואים מכל זה שמדינא אין שום איסור אבל מכל מקום כיון שכתב שקיבל שלא ישדכו אז כדאי שלא לעסוק בזה, וגם דרך השדכנים אצלם להיות מסובים בראש השולחן ויש לחוש שישתה יין נסך, לכן צריך למנוע מלהיות שדכן לעכו"ם, והיכא דאין לו ברירה יתנה עמם שאין צריך לבא לסעודה.

ובכנסת הגדולה (יו"ד סימן קנ"ד) בהגהות הטור (אות ט"ז) כתב דיש להסתפק אם מותר לזווג עכו"ם, ומביא בשם מהר"ם חלאווה דאסור, אבל מסיק דמותר כיון דישראל נוהגין בו היתר, וכן בשו"ת זרע אמת ח"ג סימן ק"ו כתב להתיר לזווג עכו"ם.

* * * *

איך הכניס רבי חנינא בן דוסא את עצמו למקום סכנה הרי יש בזה איסור?

אומרת הגמרא במסכת ברכות (דף לג ע"א) תנו רבנן מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם הראו לי את חורו, הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו ומת אותו ערוד, נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש אמר להם, ראו בני, אין ערוד ממית אלא החטא ממית, באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא.

יש להקשות: היאך עמד במקום סכנה כזו וסמך עצמו על הנס, והרי אמרינן בגמרא במסכת תענית (דף כ ע"ב) דלעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה, ויאמר עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס, ואם תמצוי לומר עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, וילפינן מפרשתן דיעקב אמר קטנתי מכל החסדים, אם כן איך לא חשש רבי חנינא בן דוסא על זה, כך הקשו בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן ת"יג), והמהרש"א (שם בברכות), ובעיון יעקב, ובפתח עינים, וביפה מראה בירושלמי (פרק ג' ס"ק י"ז).

ויש על כך כמה תרוצים:

ובשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תי"ג) שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה לכן הוא לא חשש. ובעיון יעקב (שם), והחיד"א (בפתח עינים) מתרץ: שאני רבי חנינא בן דוסא שהיה מובטח בעצמו שהצלה מצויה על ידו שהרי יצאה בת קול ואמרה כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין, וכן התפלל על חולים, והכי נמי סיכן בעצמו כדי להציל שאר הציבור מסכנה והיזק וזכות הרבים תלוי בו ולהציל מסכנה דרבים שאני והיא שעמדה לו שהוא ניצל והמית את הערוד שנושך בלא לחש. עוד אפשר לומר: כיון שרצה לקדש את השם היה בטוח שינצל, כך תירצו בשיירי קרבן במסכת תענית (פרק ג), וכן ביפה מראה שם. ובתורת תמימה (בפרשת קדושים) כתב: שמגמרא זו יהיה קצת ראייה לשיטת הפוסקים דחייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל רבים מודאי סכנה, שהרי אמרו חז"ל בגמרא במסכת שבת (דף ל"ב ע"א) שלא יעמוד במקום סכנה, ואיך סמך על הנס, א"ו שמתוך שר' חנינא בן דוסא מלומד בנסים חשיב לדידה ספק סכנה, ובכה"ג דעביד להציל אחרים מודאי מותר וחייב להכניס עצמו בסכנה. אבל מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ט' חו"מ סימן י"ב) דחה ראייה זו וז"ל: ואינה ראייה כל עיקר שהיה הדבר ברור בעיניו ומובטח לו שיעשה נס על ידו, ואין כאן אפילו ספק סכנה. וכן מצאנו אצל צדיקים כיו"ב שבטחו בזכותם ועמדו במקום סכנה, כההיא דאיתא בגמרא במסכת תענית (דף כ"א ע"א) גבי נחום איש גמזו שאמר להם לתלמידיו, פנו את הכלים ואח"כ פנו את מיטתי ששכב עליה שכל זמן שאני בבית מובטח לכם שאין הבית נופל וכו', וכההיא דאיתא בגמרא במסכת תענית (דף כ"ה ע"א) אצל אשתו של ר' חנינא בן דוסא אף היא נכנסה ליטול מרדה מפני שהיתה מלומדת בנסים.

* * * *

איך אומרים צאתכם לשלום בליל שבת וכי מגרשים אנו את המלאכים?

הנה בספר תוספת שבת (סימן רס"ב) כתב שגדול אחד מחק בזמירות ליל שבת את הנוסח צאתכם לשלום דהויא כמו שמגרש את המלאכים, וכותב שהדין עמו אך קשה לשבש הנוסחא המקובלת בידינו מקדמונינו, ושכן נוהגים בכל העולם לאמרה בנוסח זה. ובשערי תשובה (סימן רס"ב) כתב ליישב: דהכוונה שבעת שיצאו יהיה צאתם לשלום ולא שדוחה אותם מעליו ופוטרים, ולפי שאינו יודע צאתם הוא גמר ואומר עכשיו ואין למחוק דבר שנהגו ברוב ישראל. וכן במחצית השקל (או"ח סימן רס"ב) כתב דאין למחוק צאתכם לשלום: כי הוא על דרך ברוך אתה בבואך ברוך אתה בצאתך, ואע"ג שאין יציאת מלאכים עתה, מ"מ אומר צאתכם לשלום על זמן היציאה כשיהיה. ונראה ליישב לפי מה שכתוב בשפת אמת פרשת ויצא דצאתכם לשלום הכונה על מלאכי חול שעולין למעלה, ובאים מלאכים מיוחדים של שבת, לפי זה אתי שפיר.

* * * *

איך אמרינו בזמננו שלום עליכם בשבת למלאכים הרי בזמננו המלאכים אין מלוין אותנו מבית הכנסת לבית?

יש להקשות: מדוע נוהגים בזמננו לומר שלום עליכם למלאכים כשחוזרים מבית הכנסת בליל שבת, הרי המקור דאמרינו שלום עליכם ע"פ מה דאמרינו בגמרא במסכת שבת (דף ק"ט ע"ב) תניא רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו וכו' אם כן בזמננו שאין מלוין מדוע אומרים את זה? ובמנהגי החתם סופר (סימן פ"ה ס"ק ו) מובא שהחתם סופר לא אמר שלום עליכם בליל שבת, ומסתמא הטעם הוא כמו שהתכבדו מכובדים לא נהגו לאמרו בזמננו, כיון דאין המלאכים מלוים, כן כתב בשו"ת דברי יציב אור"ח סימן קכ"ג, וכן הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי (חלק א' סימן ר"ה) מכל מקום על מנהג העולם קשה. ויש על כך כמה תרוצים:

ובשו"ת דברי יציב (אורח חיים סימן קכ"ג) מתרץ: יתכן דלשבת באים נטורי ליה מלאכים אחרים שגבוהים במדרגתם מאלו דימות החול, ולזה אומרים להם שלום עליכם, כך תירץ, ובשו"ת שלמת חיים (סימן י"א) ועי"ש שדן אם בשבת אומרים התכבדו מכובדים אף בזמננו. ובשו"ת שבט הלוי (חלק א' סימן ר"ה) מתרץ: מכל מקום בשעת התפלה אף אנו זוכים לכך, ובזה מובן מנהגנו לומר שלום עליכם בליל שבת כשחוזרין מבית הכנסת.